

*Irodalomtudományunk feladatai a népi írók vitájában**

SÓTÉR ISTVÁN lev. tag

A népi írók vitája fontos és bonyolult feladatokat ró az irodalomtudományra. A MSzMP Központi Bizottsága mellett működő kulturális elméleti munkaközösség állásfoglalása is utal rá, hogy az eszmei kérdések tisztázása után, az egyes alkotók irodalmi jelentőségét csak alapos részlettanulmányok útján lehet megítélni. Az irodalomtudománynak e részlettanulmányok elvégzésére kell vállalkoznia, ami a népi írók problémáját egész bonyolultságában fogja feltárni.

Miben áll a feladat bonyolultsága, ha a népi írók problémáját mind eszmei, mind pedig irodalmi, esztétikai oldaláról nézzük? Az elméleti munkaközösség is rámutat arra, hogy pályájuk bizonyos szakaszain — a nemzetközi kommunista mozgalom harcaihoz, a szocializmus építésének nagy vállalkozásaihoz közelkerülve — a népi írók nagyjelentőségű műveket hoztak létre. A harmincas évek, valamint a felszabadulás utáni esztendőök maradandó alkotásainak egyrésze a népi írók legjobbainak tollából származik. Ha ez így van, ebből az is következik, hogy a népi írók eszmeiségében megvan a lehetőség a szocializmus irányában való továbbfejlődésre. A népi irodalom balszárnya — Darvas József és Erdei Ferenc — erre tanuságul is szolgál. Másrészt viszont a jobbszárnny tevékenysége a fasizmusoz való közeledés, a vele való teljes együttműködés veszélyére figyelmeztet. A népi irodalom jobbszárnnya a fasizmust teljes mértékben kiszorgálta, — és éppen ezért a szocializmus világában nem volt képes helyét megtalálni. Hiába volt része az utóbbi évek során türelemben Erdélyi Józsefnek, kétségtelen tehetsége ellenére, költőileg hanyatló, elapadó élepszakaszát tarthatjuk csak jelenleg számon.

A népi írók csoportjának irodalmi jelentőségéről nem lehet egyértelmű módon beszélni. Ebben a csoportban igen nagy szintkülönbségek vannak, s ha a maradandóság mércéjét állítjuk fel velük szemben, viszonylag kevés alkotásuk üti meg azt. Az is kétségtelen azonban, hogy ezek az alkotások az egész magyar irodalom legfelső szintjén foglalnak helyet.

A népi írók bal és jobbszárnnya arról tanúskodik, hogy ideológiájukból egyaránt vezet út a szocializmusoz és a fasizmusoz. Az utak e kétféle lehetőségéből az is következik, hogy a népi íróknak a fasizmustól távol álló, de a szocializmusoz még el nem jutott része nágy, belső vívódások, útkeresések árán tudja csak kialakítani életművét a mi világunkban. Nem kétséges, ezeknek a vívódásoknak és kereséseknek a szocializmus szférájához kell vezetniök ahhoz, hogy életművük torzó ne maradjon. Vitának ezt kell elősegítenie, ha azt akarjuk, hogy a magyar irodalomnak, s a népi íróknak is, valóban szolgálatot tehessen.

* Vitaindító előadás az MTA Irodalomtörténeti Intézetének 1958 szeptember 8-án és 9-én tartott vitaülésén.

Ha a népi írók kérdését nem az ideológia, hanem a művek, illetve az alkotás folyamatai, az írói műhely és élmény felől vizsgáljuk, egyszeriben előtűnnek a kérdés bonyolultságai. Az életutak és alkotói pályák különféleségeit is figyelembe véve, három szakaszt különböztethetünk meg írói működésükben. Ez a három szakasz nagyjából megfelel az elméleti munkaközösség periodizálásának. A Márciusi Front idejére esik az első korszak: ennek eszmei és művészi arculatát az elméleti munkaközösség igen jól jellemezte. A *Puszták Népe*, a *Villámfénynél*, a *Bűn*, a *Gyepsor*, lírában pedig Illyés nagy magára találása: íme, a haladó mozgalmakkal egybekapcsolódó korszak gazdag termése. Ideológiai téren ugyan már ekkor megvannak a későbbi különütasság elemei, — de ezek *akkor* még elsősorban a fasizmus ellenében érvényesülnek. Ehhez a szakaszhoz kapcsolódik Révai József nagyjelentőségű értékelése is, — melynek optimizmusát, szerintem, a népi írók jövőbeli útja még igazolhatná.

A második világháború korszaka a fasizmus elleni védekezéssel kezdődik, ha mégoly ellentmondásos módon is. A *Kisebbségben* igen világosan, a hitleri előznilés ellen védekezik, — de a mélymagyarság-hígmagyarság elméletének sajátos, különutas fikciója ellentmondásossá teszi ezt a jó szándékot. Sok finom megállapítás és találó részlet mellett, ebből a műből inkább csak a befejezése maradandó, vagyis azoknak az erkölcsi elveknek, normáknak föllállítására, melyek közt a szegényekhez való hűség és a szocializmus iránti nosztalgia is fontos szerephez jut. Valójában a népi írók dilemmája, tragikus meghasonlása ebből a korszakból származik. A fasizmus-ellenesség mellett ekkor kezd előtérbe kerülni náluk a kommunizmus-ellenesség is. Ez utóbbi inkább csak benső fenntartásokban, bizalmatlanságokban, vagy odavetett gondolatokban, s inkább ösztönösen, semmint teljes átgondoltsággal. Mégis, a harmadik út kérdése itt már felmerül számukra. Még ugyan nem tendenciózusan, de máris a művekre zavaró kihatással. Ez a kihatás főként a középutt álló népi íróknál jelentkezik. A történelmileg kiélezett helyzet éppen a harmadik út lehetetlenségét bizonyítja be. Ideológiájuk ezt nem veszi tudomásul, — de tudomásul veszik, helyesebben: megszenvedik a műveik. Az *Utolsó kísérlet* ezekben az években marad félbe. Szabó Lőrinc „különbékéje” csupa aggasztó jelenséggel, megalkuvással jár együtt. Illyés a líráról áttér a szépprózára, a regényre, anélkül, hogy ezen a területen az ő legigazibb otthonát megtalálhatná. A népi írók helyzete ebben a korszakban olyan, mint az egyébként haladó humanizmust képviselő, polgári esszéistáké, akik a fasizmus ellen hadakozva, annak filozófiájából, világnézetéből, akaratlanul is sokat átvesznek. A második világháború idején a népi írók ideológiai magatartása kétértelművé vált, — s ez a kétértelműség károsan hatott ki műalkotásaikra is. A harmincas évekhez képest, a második világháború alkotásai bizonytalanabbak, romlandóbbak.

Ideológia és alkotás viszonya főként a felszabadulás után válik bonyolulttá a népi íróknál. Az alkotókedv fölfrissülésének, föllendülésének lehetünk tanúi ebben a szakaszban. Illyés lírájának kibontakozása éppúgy tanúskodik erről, mint Szabó Lőrinc költészetének új fejezete. E föllendülés mögött azonban sok elintézetlen kérdés lappang még, s a háborús évek kialakította kétértelműség nem szűnik meg. A fasizmus bukása talán még ei is odázza a népi írók egyrésznének önmagával folytatott vitáját, s ez az elodázás a későbbiekben bosszulja meg magát. Vannak azonban olyanok is, akik nem kívánják elodázni belső vitáikat, — noha egyelőre még a kiutat, a megoldást sem lelték meg. Igen tanulságos ebből a szempontból Németh László pályája. A második világháború küszöbén megszületett utópiáival (melyeket tanulmányjaiban

fejt ki), drámáiban, s később az *Égető* Eszterben is fölveszi a harcot. Társadalmi drámáinak legfőbb tanulsága annak a vívódásnak bemutatása, mely végülis tulajdon illúzióinak és utópiáinak lerombolásához vezet. A *Mathiászpanzió* és az *Égető Eszter* mutatják legvilágosabban ezt a leszámolást. Nyomában újabb fölismerés jelentkezik, annak a mind erősebbé váló vágynak formájában, mely a harmónikus társadalom, az édent teremtő jóakarát művei felé vonja. Ebben a vágyban és nosztalgiában benne rejlik már a szocializmus építésének igenlése is, kimondatlan, vagy csak sejtetett eszmeként. Kiadatlan, új tanulmányai ezt az eszmét és vágyat már határozottabban fejezik ki. Németh László újabb művei a világnézeti válságból való kibontakozás ígéreteiben gazdagok. Nagy kár, hogy 1948 után a műfordításba vonult vissza, — noha ezért nem lehet kizárólag őt hibáztatnunk.

A népi írók alkotásainak egyreze hozzájárult a magyar szocialista realizmus kialakulásához, s ez a hozzájárulás tanítványaikban, a fiatal költők és írók egy részében még erősebb. Nem véletlen, hogy a népi íróknak nem a felszabadulás előtt, hanem csak a szocialista világ új nemzedékeiben akadtak igazi tanítványaik. Ez a körülmény is arra készíthet bennünket, hogy hatásuk vizsgálásánál kissé elidőzzünk. Lírában, de még prózában is, a népi írók olyan irodalmi formákat teremtettek, melyek nagymértékben elősegítették irodalmunknak a szocialista realizmus felé való fejlődését. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy kizárólag ők, s a teremtette formák segítették elő ezt a fejlődést, — de azt, hogy a népi írók hagyománya, ez a kortársi hagyomány, éppen nem mondott ellent a szocialista igényeknek, s szocialista világnézettel telítetten, a magyar irodalom új korszakának kialakulását tette lehetővé. Juhász Ferenc első korszaka, Nagy László és Simon István lírája, Sarkadi Imre és mások prózája aligha képzelhető el a népi írók úttörése nélkül. Irodalmi szerepük értékelésénél ezt a hatást szorosán szem előtt kell tartanunk.

Az ellenforradalomhoz vezető szakaszban a népi írók szerepét csak akkor látjuk világosan, ha más írói mozgalmakkal párhuzamban vizsgáljuk meg azt. Nem kétséges, hogy az egykori, baloldali opportunistákat jobboldalival „jóvátenni” kívánó írók szerepe az ellenforradalom kiobbantásában súlyosabb volt, s az ő demagógiájukhoz képest a népi írók egy része bizonyos józan tartózkodást tanúsított, még 1955-ben is. Az ellenforradalom legmélyebb szakaszában, 1956 novemberének első napjaiban, Németh László nyilatkozatai tiszteletre méltó magatartásról tanúskodtak, — problematikus mellézköngéik ellenére is. Akkor, abban a légkörben nem keveset jelentett egy ilyenfajta megnyilatkozás. De az is bizonyos, hogy Veres Péter és Szabó Pál 1956-os cikkei, valamint Illyés Gyula versének megjelentetési *időpontja* — az ellenforradalom indulatait srófolta feljebb. Az ellenforradalomhoz vezető szakaszban azonban nem annyira a népi írók maguk hatottak közvetlenül, műveikkel, — mint inkább epigonjaik. Ezeket az epigonokat meg kell különböztetnünk a valódi tanítványoktól, kikről imént szóltunk. A népi írók epigonjai elsősorban eszméiket vették át, s azok közül is a legzavarosabbakat, a leginkább plakátszerűeket, a parasztrómantikától és mítosztól leginkább áthatottakat. Ez a mítosz és romantika ölelkezett, jól megfért azzal a sznobizmussal, mely más írócsoportoknál a nyugati irodalom kissé porlepte formabontási kísérleteinek utánzásában mutatkozott meg. „Sznobok és parasztok” ezúttal nem szembenálltak egymással, hanem közösen léptek föl. A paraszti harmadikutaság együtt jelentkezett a polgárral, — s ma ez utóbbi meglepő gyanútlanossággal, az elméleti közösség állásfoglalásában a maga igazolását szeretné látni. A népi írók

epigonjainak szereplése azért volt veszélyes, mert őket nem gyötörték kétségek, vívódások, mint példaképeik közül a legjelentősebbeket, — ők készpénznek vették mindazokat az elméleteket, melyekkel szemben megalkotóiknak is mind több megfontolásuk támadt már. Ezek az epigonok el is túlozták a tanultakat, s türelmetlenebb, kizárólagosabb módon alkalmazták, mint a népi írók idősebbjei. A negyvenes években Németh László kötelességének érezte, hogy felszólaljon tulajdon rajongói, a mélymagyarság elméletének neofita hirdetői ellen. Az ellenforradalom előtti szakaszban a népi írók nem hallattak ilyen tiltakozásokat.

A népi írók ideológiai hatásának vizsgálatában az irodalomtudománynak nem utolsó sorban az ő irodalomtörténeti koncepciójukkal, esztétikai, irodalomelméleti felfogásukkal kell vitába szállnia. A népi írók irodalomtörténeti munkássága jelentős befolyást gyakorolt az elmúlt két évtized közvéleményére, s részben gyakorol ma is. Irodalomtörténeti nézeteik valójában a szellemtörténeti irány vonalába esnek, s kritikájuk megnyugtató módon csak az egész szellemtörténettel való vitában valósulhat meg. Valószínűnek látszik, hogy a „népi” irodalomtörténetírás mérlege nem fog egyértelműen negatív eredménnyel záródni, s bizonytalanság lesznek olyan eredményeik, megállapításai, melyek kiállják a próbát. Hisz kétségtelenül érdemük, hogy mind a régebbi, mind az újabb magyar irodalom területén olyan jelenségekre is felhívták a figyelmet, melyek korábban nem részesültek kellő méltánylásban, — munkájuk nyomán új megvilágításban látunk műveket és alkotókat, sok finom és találó megfigyelést köszönhetünk nekik egy-egy korszak megrajzolásánál. De mindenképpen vitába kell szállnunk a „tragikus” magyarságról alkotott elméletükkel, melyben voltaképp a szellemtörténet egyik formuláját vették kölcsön. Vitába kell szállnunk a mélymagyarság elméletével is, melyet különösen Németh László követői vittek el abszurd végletekig. Rá kell mutatni a paraszti kultúra fetisizálásának veszélyeire, a városi és a népi műveltség önkényes szembeállításának tarthatatlanságára stb. A népi irodalomtörténetírás ugyanolyan előre megalkotott, a történelmi-társadalmi valóságtól elszakított képletekkel dolgozott, mint a szellemtörténet. Igaz, hogy sokkal mélyebb szociális felelősségtudat hatotta át, mint a szellemtörténetet, de értékeléseiben, kiemeléseiben igen sok a torzítás, az egyoldalúság, a „fejtetőre állított” konstrukció. Erős kiigazításra szorul a népi irodalomtörténetírás nyújtotta fejlődéskép már csak azért is, mivel benne a forradalmi mozgalmak elsikkadnak, s a haladó eszméket közvetítő írók egy része „idegenszerűnek”, „talajtalannak” minősül. Rá kell mutatnunk azokra a torzításokra is, melyek abból származtak, hogy az egész újabb magyar irodalomban a népi mozgalmat tartották egyedül fontosnak és értékesnek, s emiatt nemcsak a baloldali, polgári irodalommal bántak mostohán, de mellőzték József Attilát, s a munkásmozgalomból kinőtt egész irodalmat is.

Már maga az a körülmény, hogy a népi irodalomtörténetírást a szellemtörténet egyik változataként kell számontartanunk: a népi írók mozgalmának filozófiai tartalmaira kell irányítsa figyelmünket. A népi írók történelem — és irodalom — szemléletében olyan irracionális elemek is helyet foglalnak, melyek valójában a polgári filozófia válságának termékei. A munkaközösség állásfoglalása erre a jelenségre helyesen mutatott rá, de magát a kérdést még behatódobban kell elemeznünk. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a legjelentősebb népi írók ideológiai fejlődésképét lehetőleg pontosan felrajzoljuk. Egy ilyen eszmei fejlődésrajz például Németh László első korszakának tanul-

mányai és programjai mellett figyelembe veszi majd azt a kritikát is, melyet drámái és regényei egy részében újabban, tulajdon, korábbi nézeteivel szembe fordított. Hogy másik példát említsünk: Illyés Gyula eszmei fejlődésében fontos mozzanatként kell szerepeljen következetes racionalizmusa, mellyel mindenfajta hőbortos sámánkodást, mindenfajta irracionális népszemléletet elutasított magától. Másrészt azonban megfelelő kritikai hangsúlyt kell helyezni például Erdélyi József vagy Sinka István szemléletmódjának „népi irracionális musára” is.

Amiként a népi írók irodalomtörténeti szemlélete a szellemtörténetben gyökeredzik, úgy alkotói ars poeticájuk valójában a romantikára nyúlik vissza, — Szabó Dezső közvetítésével, s ugyancsak számottevő irracionálizmussal elegyítve. Ez az ars poetica — legtöbbször — szembefordul mindenfajta tudatossággal, s az írói alkotás ösztönösségét hirdeti. Az ösztönösség elvének ez a hirdetése valójában védekezés az elvi kritikával, a marxista esztétika és irodalomtörténetírás történelmi-társadalmi szemléletmódjával, értékelésével szemben. Az ösztönösség elve összekapcsolódik az ún. őserő mítoszával is, mely különösen a népiek jobbszárnyán uralkodott. Az „őserő”, az írói ösztönösség elve, a parasztmítosz egész szemléletmódja, végső fokon a dekadens irodalom különféle változataival érintkezik, — illetve részben, a hanyatló romantika örökségeként él tovább. Ezeket a nézeteket a népi írók egy része tette csak magáévá, — s éppen a tehetségben, jelentőségben kevésbé kiemelkedő részük, mivel e nézetekben a maguk dilettantizmusának, illetve provincializmusának igazolására lettek. De ezek a nézetek tovább élnek ma is, — és éppen a marxista esztétika és kritika ellen forrnálnak afféle sündisznóállás ars poeticát. Az ösztönösségnek ez az elve csap át néha ugyanolyan kritikai impresszionizmusba, aminő a hanyatló polgári kritikát is sok helyütt jellemzi. Ez az impresszionizmus mondatja néha egyes népi írókkal önkényes véleményeiket, szubjektív értékeléseiket. Irodalomtudományunknak a vitát természetesen a népi írók körén túlmenően is folytatnia kell az ilyenfajta kritikai impresszionizmus ellen.

Ahhoz, hogy a népi írók helyét, jelentőségét megnyugtatóan megállapíthassuk, gondos differenciáló kutatásra van szükség. A munkaközösség állásfoglalása jól mutatja be a mozgalom keletkezését, s azokat a forrásokat, melyekből első szakaszában, a mozgalom táplálkozott. De a későbbiekben, a harmincas évek második felében, valamint a világháború idején kialakult folyóiratokat és frontokat is mélyebben kell elemezni, nemkülönben azokat a belső vitákat, melyek kialakultak a népi írók táborában. Úgy érezzük, a kérdés jövőbeli tárgyalásánál nagyobb figyelmet kell fordítani Révai József tanulmányára, melynek megállapításai, elemzései mindmáig e probléma legszerencsésebb, legigényesebb taglalását foglalják magukban. A harmincas és negyvenes évek népi folyóiratainak alapos vizsgálata azért járulhat hozzá a kérdés megvilágításához, mivel csak ezeknek cikkei, írásai adhatnak képet a mozgalom szándékairól, — illetve e szándékok torzulásairól is. Nem lehet figyelmen kívül hagynunk azt, hogy az „új szellemi front” szétesése után, a Válasz egy új irodalom kialakítására törekedett, melynek eredményei biztatóbbaknak ígérkeztek, mint a József Attila által oly helyesen bírált program. Az „új szellemi front” szétesése után, 1936-tól kezdve, a Válasz valójában a Nyugat képviselte, mindinkább akadémikussá váló, s a konkrét társadalmi kérdések elől bizonyos konzervatív hallgatásba burkolódzó irodalom helyébe, az új nemzedékek antifasiszta, társadalmi felelősségérzettől áthatott, széles nemzeti

egységet képviselő irodalmát kívánta léptetni. A kulturális elméleti munkaközösség állásfoglalása helyesen méltatja a népi írók szerepét a harmincas évek második felében, s tekinti a mozgalom lénypontjának a Márciusi Frontot. Utalnunk kell azonban arra is, hogy az írói alkotások, a művek mezején, a kritikában, a tanulmányírásban, a szociográfiai munkában stb., a Válasz irodalmi szerepe fontosabbnak, egyértelműbbnek, előre mutatóbbnak ígérkezett, a világnézetinél. Amit ez a folyóirat az irodalom terén nyújtani tudott, lényegesen több volt, mint megfogalmazott programjai. A magyar irodalom új egységének körvonalai kezdtek már kibontakozni a Válasz lapjain; kommunista írók éppúgy részt vettek a folyóirat munkájában, mint egyes haladó polgári írók. Csirájában a kommunisták kívánta, majdani népfront-eszme jelentkezett már ekkor a folyóiratban, s az irodalom majdani egységének igénye. A Szép Szó-val kialakult ellentétnek sem csupán József Attila cikke volt az oka — ennek a bíráltnak jogosságát a népi írók legjobbjai csakhamar beláthatták, s a Gömbös-kormányral írásaikban ugyancsak szembefordultak. A Szép Szó-ban nagy szerepet játszó polgári publicisták féltékenysége, előítéletei is részesek voltak abban, hogy a hivatalos, illetve konzervatív irodalommal szemben fellépő új, széles egységre törekvő írói tábor kudarcot vallott. E kudarcban ezenkívül része volt a közönség közönyének — a Válasz csak Sárközi György személyes, anyagi áldozatai segítségével hosszabbíthatta meg létét — s végül annak, hogy maguk a népi írók is visszavonultak, mivel nem értették még, hogy politikai programjuk kudarcáért bőségesen kárpótolhatta volna őket az egységes, haladó irodalmi front létrehozása. A Válasz irodalmi szerepének megszűnte fájdalmas módon, nem sokkal később azután következett be, hogy a Márciusi Front programja az „új szellemi frontnál” helyesebben, előremutatóbban alakult ki.

Általában, elmondhatjuk, hogy a népi írók gyakran követték el a hibát, hogy a maguk irodalmi szerepét háttérbe szorították, tulajdon mozgalmuk harcai, ügyei mögé. Pedig ők íróilag csaknem mindig helyesebb utakon jártak, mint ideológiájukban, s írói alkotásaik vitathatatlanabbul maradandóbbak lesznek, mint programjaik.

A második világháború viszonyai közt újból sor került az irodalom egységének létrehozására, s ezt a szerepet a Magyar Csillag igen nehéz feladatok közt igyekezett megoldani. Ez a folyóirat valójában túl is ment azon, hogy az „urbánusok és népiek” összefogására alapozza elképzeléseit — igen kedvezőtlen körülmények ellenére, a fasiszmus növekvő nyomása alatt is a haladó irodalom egységének megteremtésére törekedett, — s ebbe az egységbe a kommunista írókat is (a lehetőség szerint) bevonta, amit a kulturális elméleti munkaközösség állásfoglalása is elismer. A Magyar Csillag esetében tehát többről volt szó, mint a népi és urbánus egység létrehozásáról, — és azt sem szabad felednünk, hogy maga Illyés Gyula és Németh László is fölismerete ekkor ennek a vitának kártékony mivoltát, s a népi-urbánus „fantomok” ellen becsületesen küzdöttek. A népi írók többsége súlyos ideológiai válságba kerül a második világháború folyamán, — viszont a Magyar Csillag, mint irodalmi vállalkozás, ismét csak a felszabadulás után kialakítandó irodalmi egység előképe, sőt, ezt a szerepet a Válasznál sikeresebben tölti be.

Viszont a munkaközösség állásfoglalásánál is szigorúbban ítélnéljük meg a Magyar Élet című folyóiratot. Ez a folyóirat sok kiváló „népi író” szóltat meg ugyan, — de programja nem annyira „harmadik utasnak”, mint inkább fasisztának, hanem egy részének jobbra tolódását bizonyítja, még-

pedig valamiféle német-ellenes „nemzeti szocializmus” irányába. Illyés Gyula akkori irodalompolitikai szerepét csak akkor tudjuk helyesen megítélni, ha fölfigyelünk következetes szembenállására, a Magyar Élet mozgalmával és irányzatával.

Mindezeket az adalékokat azért fontos megemlítenünk — s a továbbiakban, alapos, tudományos kutatásokkal még szaporítanunk —, mivel a népi írók mozgalmának differenciáltságára, a benne résztvevők útjának nem épp lényegtelen különféleségére is figyelmeztetnek. Egy részük valóban engedett a hatalom csábításainak, valóban jobbra tolódott és kacérkodott a fasizmus-sal, — ha ugyan egészen oda nem adta magát neki. De legjobbjaik magatartását is méltányolnunk kell, midőn a hitlerizmus, a német előzőnlés szörnyűsége, a fašizmus barbársága ellen védekezni próbáltak.

A népi írók vállalkozásukat mozgalomnak nevezték, s az elmúlt két évtized során gyakran léptek föl közös frontban, közös programok alapján. Mindazt, ami *közös* bennük, a munkaközösség helyesen bírálja. Különösen helyes ez a bírálat a népi ideológia legújabb szerepének megítélése során, mert kétségtelen, hogy a Szovjetunió jelentőségét a népi írók egy része éppoly kevéssé tudta felismerni, mint a hazánkban épülő szocializmus eredményeit — ezeket a hibák ellenére is oly döntő eredményeket. Méginkább helyes a munkaközösség bírálata a népi írók ellenforradalom utáni szerepéről; ez a szerep — kevés kivétellel — éppen nem segítette elő irodalmunk kibontakozását, sőt, súlyosbította az ország helyzetét, s a párt politikájának épp akkor vetett gáncsot, amikor az régi hibákat akart jóvátenni. Az, hogy az értelmiség épp a döntő szakaszban, a régi hibák és a revizionizmus ellen, a helyes út megtalálásáért vívott harcban nem állt egyértelműen a párt mellé: a népi írók kértelmű magatartásának is volt a következménye.

Az irodalomtudománynak behatóan kell még a jövőben foglalkoznia a mozgalom összetevőivel, s komoly figyelmet kell fordítania mindarra, amiben a népi írók egymástól különböznek. Súlyos hiba lenne, ha a népi írók működését egységes folyamatként fognánk föl, s a bírálatot vagy elismerést egységesen, valamennyiükre érvényesen próbálnók megállapítani. Nagyönis éles megkülönböztetéseket kell tennünk köztük, nemcsak irodalmi színvonal, tehetségük mértéke, de *útjaik különbözősége*, más-másfélesége szerint is. Sürgető feladat a népi írók legjobbjai útjának pontos megrajzolása. Hisz Veres Péter valóban paraszti útja egészen másféle, mint Németh Lászlóé, melyet nem annyira népinek, mint inkább értelmiséginek kell tekintenünk. Németh László ellenmondásaiban, kereséseiben, utópiáiban és nosztalgiáiban végső fokon a magyar értelmiség egy részének, — egy szociális felelősségérzettel áthatott, s a szocializmus iránti nosztalgiákat is melengető részének — útjára, helyesebben: útkeresésére is rá lehet ismernünk. Mindezekén túl, az egyes népi írók útját föltétlenül össze kell vetnünk Móricz Zsigmondéval, aki élete utolsó szakaszában nagyjában az ő elveiket osztotta, — mondhatnók: az ő mozgalmukkal haladt együtt — de mindez éppen nem gátolta abban, hogy életművének legjelentősebb, leginkább forradalmi igényű részét hozza létre.

A népi írók kérdését az irodalomtörténészek csak szívós és folyamatos tudományos munkában tudják megoldani. Ennek a munkának az egyes osztályok műhelyeiben, a könyvtárakban, az íróasztaloknál most kell megkezdődnie. Az Irodalomtörténeti Intézet tudományos munkája monográfiákban, s tervezett, nagy tanulmány-gyűjteményünkben fog testet ölteni. Ez a tanulmánykötet a népi írók irodalomtörténeti szemléletével veszi föl a konkrét, tu-

dományos vitát, s egyben pályaképet is ad a legfontosabb népi írókról. A népi írók körüli vita nem időszakos feladat, hanem, ismétlem, folyamatos tudományos tevékenység. Ennek eredményeit egy-másfél éven belül, újabb vitában, tudományos ülészakban kell összegeznünk, mely a mostanitól abban különbözik majd, hogy ott kiérlelt, leszűrt, marxista tudományos eredményekről számolhatunk be.

Feladatainkat így fogalmazhatnám meg :

1.) Egy-másfél éven belül, a népi írók kérdésében végzett tudományos munka összegezése, a kutatások szintézisének megteremtése, az Intézet tudományos ülészakán.

2.) Tanulmánykötet létrehozása, mely a népi írók alkotta irodalomtörténetet bírálja, mérlegeli, a magyar irodalom valamennyi korszakának területén, — s ezenkívül pályaképeket is tartalmaz.

3.) A népi irodalomtörténetírással való vita a Régi Magyar Osztályra és a XIX. Századi Osztályra ró különleges feladatokat. Ezeknek az osztályoknak rendes munkatervükbe be kell állítaniok a korszakaikra vonatkozó népi értékelések bírálatát. Ennek a bírálatnak a szellemtörténettel való vitában is szóhoz kell jutnia.

4.) A XIX. Századi és a XX. Századi Osztályoknak behatóan kell foglalkozniok a magyar nacionalizmus kialakulásával, s legújabb jelentkezési formáival. E kutatási eredményeknek be kell épülniök a készülő egyetemi, irodalomtörténeti tankönyvekbe. Javasolom, hogy az egyetemi irodalomkutatás e kérdésekkel alaposan foglalkozzék, s az irodalomban megmutatkozó nacionalizmus bírálata a munkák előrehaladt állapotában, az egyetemi oktatókkal közös konferencián kerüljön megtárgyalásra.

5.) A XX. Századi Osztály dolgozza ki a népi írók ars poeticájának kérdéseit, mutassa ki a filozófiai irracionizmus tüneteit, s különösen pontosan derítse ki Szabó Dezső hatását.

6.) A XX. Századi Osztály dolgozza ki a népi írók mozgalmának keletkezéstörténetét. Ennek érdekében fel kell dolgozni a népi írók valamennyi folyóiratát, de szükséges a velük párhuzamosan szereplő folyóiratok feldolgozása is.

7.) A Bibliográfiai Osztály készítse el a népi irodalom, s a vele kapcsolatos viták bibliográfiáját.

8.) A XX. Századi Osztály külön tanulmányokban, kis monográfiákban készítse el a népi írók legjelentősebbjeinek pályaképet.

9.) Ugyancsak a XX. Századi Osztályon szülessék meg két-három éven belül egy megfelelő méretű szintézis, a népi írók mozgalmáról, s annak valamennyi ágazatos jelenségéről.

10.) A XX. Századi Osztály, valamint az Intézet vezetősége gondoskodjék arról, hogy a népi írók mozgalmának tudományos feldolgozása kellő helyet nyerjen a készülő XX. századi egyetemi tankönyvben is.